

Yeni dövrdə dövlətin milli mənafeyini əks etdirən əsas principlər, qabaqcıl və daşyıcı ideyalar milli ideologiyanın formallaşmasının təşkil edir. Siyasi, iqtisadi, mədəni, mənəvi inkişaf perspektivlərinin ümumi səciyyəsini aydınlaşdırın, xalqın və dövlətin ümummilli mənafelərini elmi formada şərh edən ideyaları sintez edib konsepsiya şəklində ifadə etmək ideologiyanın konturlarının müzəyyon edilməsidir. Milli ideologiya isə millatın tarixi keçmiş, adət-ənənələri, bu günü və gələcəyi ilə six bağlı olur.

Bir çox inkişaf etmiş ölkələrdə bizim qəbul etdiyimiz mənəvi ideologiya termini konkret bir anlayış, istilah şəklində işlənməsə də, həmin məzmun, onun bu və ya digər çalarları, rakursları müxtəlif analoji anlayışlar arasında paylanmış və ifadə olunmuşdur. "Sosial normalar", "siyasi təfakkür", "ictimai özüntüdərək", "sosial doktrina" və s. belə anlayışlardandır. Nəzərə alaqlı ki, xarici ölkələrdə bəzi elmi anlayışlar belə bizim adət etdiyimiz kimi dəqiq və birmənali işlənmir. Hətta dəqiq elmlərdə də hər kəs öz anlamında məxsusi, spesifik aparıcı anlayışlar seçir.

Ideologiyannın əsas istəyi və komponentləri

Ideologiyaya əsasən kecid və köklü islahatlar dövründə daha çox ehtiyac duyulur. Əslində hüquqi dövlətin yaradılması, Konstitusiyanın və digər qanunların alliliyi prinsiplərinin bərqərar olması, hüquqi dəyərlərin prioritətli ideologiyadan sonrakı merhələdir. Cəmiyyətin təsiri ilə deyişilməyə məruz qalan qanunlar özü də ideologiyanın təsiri ilə deyişdirilməyə məhkum olur. Ona görə də ideologiyasızlaşdırma tərəfdarı olan Qərb dövlətləri kecid dövrü yaşayışın ölkələrə qloballaşdırma adı ilə öz menfur niyətlerinin, standartlarının ideologiyaya çevrilmesi siyasetini yürüdürlər. Öten əsrin 90-ci illərində də Azərbaycan həmin proseslərlə üz-üzə idi. Mehəz ulu öndər Heydər Əliyev həm milli ideologiyani ümumbəşəri dəyərlər sistemi zəminində formalasdırır, həm də dövlət və dövlətcilik quruculuğu prosesində xarici təsirlərin milli ideologiya süzgəcində keçirilməsinə nail olurdu. Ümummilli Lider bu məsələdə gencələrə xüsusi diqqətin vacib olması barədə demişdir: "Milli ideologiya konsepsiyası haqqında danışanda gəncləri birinci növbədə Azərbaycanın müstəqilliyi prinsiplərinə sadıq olmaq ruhunda təbliğ etmək lazımdır".

Ideologiya artıq qəraraşmış ictimai münasibətlər sistemini öyrənen sosiologiyadan və mövcud siyasi reallığı öyrənen politologiyadan fərqli olaraq sosial və siyasi gerçəklərin fəvqündə dayanmaqla onu özüne uyğunlaşdırmağa çalışır, yəni müstəqil konseptual sistem, nəzəri

və siyasi süurun yüksəldilməsi, iqtisadi təfəkkürün formalasdırılmasıdır. Azərbaycanda dövlətciliyi inkişaf etdirmək üçün hər bir vətəndaşda milli vətənpərvərlik hisslerinin yaradılması üçün bütün dövlət orqanlarının, təhlükəsizlərinin çalışmalı olduğunu bildirən Ulu Öndər demişdir: "Milli vətənpərvərlik hissəleri hər bir vətəndaşda o qədər güclü olmalıdır ki, hər bir vətəndaş milli mənafeyi öz şəxsi mənafeyindən, öz şəxsi yaşayışından, öz şəxsi heyatından - hər şeydən üstün tutsun". Dövlətciliyin hər zaman hər bir vətəndaşın, cəmiyyətin, dövlətin əsas vəzifəsi olduğunu vurgulayan Ümummilli Lider bu məsələdə gencələrə xüsusi diqqətin vacib olması barədə demişdir: "Milli ideologiya konsepsiyası haqqında danışanda gəncləri birinci növbədə Azərbaycanın müstəqilliyi prinsiplərinə sadıq olmaq ruhunda təbliğ etmək lazımdır".

Bu səbəbdən də həmin dövrde uzaqqorən siyasetçi gənclərə üz tutdu, tövsiyələrini verdi və onların gələcək inkişaf namına teşkilatlaşdırmağı üçün əməli-praktik addimlar atdı. Milli ideologiyamızın təməl prinsiplərinin reallaşdırılması üçün qədim tariximizə, şanlı keçmişimizə, zəngin mədəni irsimizə, milli-mənəvi dəyərlərimizə sadiq gənclərin ölkəməzin həyatında rolü artırıldı. Buna görə də gənclər siyasetini daim dövlətin prioritetləri sırasında hesab edən ulu öndər Heydər Əliyevin Sərəncamı ile təsis olunan Gənclər Günü 25 ilində Prezident İlham Əliyev - "Yeni nəslin vətənpərvərlik ruhunda, dövləte sədəqət əsasında yetişdirilməsi Heydər Əliyevin xidmətləri arasında önemli yer tutur" - demişdir.

“Öz milli-mənəvi, dini dəyərlərimizlə, adət-ənənələrimizlə fərəx edən, dinin mənəviyyatda rolunun artmasını ölkəməzin inkişaf strategiyasının mühüm istiqamətlərindən biri hesab edən Ulu Öndər demisidir. “Hər xalqın öz adət-ənənəsi var, öz milli-mənəvi və dini dəyərləri var... Həq vaxt inamımızdan, dinimizdən uzaqlaşmayacaq və bu mənəvi mənbələrimizdən istifadə edərək gələcəyimizi quracaq”.

model olan ideologiyanın əsas istəyi cəmiyyəti, dünyani deyişməkdir. Filosoflar haqqında deyilmüş məşhur keləm xatırlayır: "Filosoflar dünyani ancaq izah etməye çalışırlar, məqsəd isə onu deyişmək olmalıdır".

Milli ideologiyanın özü bir neçə komponenti ehtiva edir. Ulu öndər Heydər Əliyevin milli və ümumbəşəri dəyərlərin vəhdətində nail olmağa çalışdığı milli ideologiyanın əsas prinsiplərinin hər bir mürəkkəb daxili struktura malik olan milli-mənəvi dəyərlərdir. Çünkü ölkəmiz müstəqillik eldə etdikdən sonra müasir sivilizasiyaya qoşulmaq üçün kecid dövründə düzgün inkişaf strategiyası seçmək, həm də milli-mənəvi dəyərləri qoruyub saxlamaq məkəmməl siyasi səriştə tələb edirdi. Ulu Öndər məhz bu baxımdan milli ideologiyanın əsas istiqamətlərinin müzəyyenləşdirilməsi, onun məkəmməl elmi konsepsiyasının yaradılması və həyata keçirilməsi sahəsində xüsusi əzmkarlıq göstərmişdir.

Milli ideologiyamızın Ulu Öndər tərəfindən müzəyyenləşdirilən ən mühüm istiqamətlərindən və komponentlərindən biri də özlüyündə dil, din, adət-ənənə kimi tərkib hissələrindən ibarət mürəkkəb daxili struktura malik olan milli-mənəvi dəyərlərdir. Çünkü ölkəmiz müstəqillik eldə etdikdən sonra müasir sivilizasiyaya qoşulmaq üçün kecid dövründə düzgün inkişaf strategiyası seçmək, həm də milli-mənəvi dəyərləri qoruyub saxlamaq məkəmməl siyasi səriştə tələb edirdi. Ulu Öndər məhz bu baxımdan milli ideologiyanın əsas istiqamətlərinin müzəyyenləşdirilməsi, onun məkəmməl elmi konsepsiyasının yaradılması və həyata keçirilməsi sahəsində xüsusi əzmkarlıq göstərmişdir.

Dövlətçilik və mentalitet

Milli dövlətçilik və milli-mənəvi dəyərlər arasında sıx daxili əlaqə mövcuddur. Çünkü milli dövlət ərazisinin, maddi sərvətlərin qorunmasına xidmət etməklə yanaşı, həm də milli-mənəvi dəyərlərin - dil, din, adət-ənənələrin və onların şurur müstəvəsində proyeksiyası olan milli mentalitetin qorunması məqsədi daşıyır. Tarixdən də bəlli ki, özünü bir millət kimi dərk etməyən, milli müzəyyənləyi olmayan xalqların milli dövləti də yoxdur. Milli ideologiyamızın ən mühüm istiqamətlərindən digəri də azərbaycanlı xəttidir (*bu barede qəzetişimizdə geniş və spesifik məqalələr dərc etmişik*).

Qeyd edək ki, hər hansı ölkədə ideologiya artıq sosial-iqtisadi, siyasi-hüquqi reallıq kimi qərarlaşıbsa, necə dəyərlər, ideyadan gerəkliyə çevrilibse, yeni ideologiya modellərinin yanranmasına ehtiyac qalmır. Həmin ölkələrdə qərarlaşmış ictimai-iqtisadi, siyasi sistem köklü surətdə dəyişdirilmədən, inqilabi çevrilərlə etmədən təkmilləşdirilmək naməne sosiologiya və politologiya elmlərinin predmetinə çevrilərək öyrənilir. Lakin bu o demək deyil ki, öz ictimai, siyasi, iqtisadi durumunu həle təsdiq etməmiş, kecid mərhələsində olan, ideologiyanın siyaset və hüquqla tam əvez olunmadığı ölkələrdə heç bir ideologiyaya ehtiyac yoxdur.

Azərbaycanın milli ideologiyası onun rəhbər tutduğu, həyata keçirməyə çalışdığı ideya-siyasi xətdir və orada əsas yeri sosial ideal, strateji inkişaf konsepsiyası tutur. Bu baxımdan da milli ideologiyamız millətçilik ideologiyasından çox fərqlidir.

Öten əsr 80-ci illərin sonu, 90-ci illərin əvvəl-

qəraraşmış, adət halını almış məqamları əhatə edir. Din işə insanlar arasındakı münasibəti deyil, insanca Yaradan arasındakı münasibəti ifadə edir. Dinde insan özü ilə təbət (dunya) arasında vəhdət axtarır. Dini duyular əsasən insanın təbiətə (dunya) münasibətinin davamı kimi yaranır. Bu baxımdan da dinin məliliyin fövqündə dayanmaqla cəmiyyət üçün deyil, insan üçündür. Her bir insanın da düzgün mənəvi-exlaqi meyarlar seçərək digər insanlarla münasibətdə yüksək mənəviyyat sərgiləməsində dinin rolü yüksəkdir.

Dünyanın bir çox ölkələrində din ilə dövlət bir-birinden ayrıdır, din dövlət işlərinə qarışır, feal müdaxile etmir və müsəyyən müstəqilliyyət, muxtarlıyyet malikdir. Hüquq müstəvisində mövcud olan bu ayricılığın siyaset və ideologiya müstəvəsində də mütləqəşdirilməsi mümkün deyil. Çünkü siyasetin və ideoloji sistemin yönəticiləri konkret insan olduğundan onların dünyagörüşü və hər hansı dinc münasibəti hazırlanan layihəye, müzakirə olunan məsələyə təsir qala bilmez. Deməli, din siyasetə müstəqil sosial subyekt kimi deyil, insanların şüuraltı psixologiyası vasitəsilə təsir edir. Yenə də dünya təcrübəsində buna xüsusi nümunələr göstərmək olar. XX əsrin əvvəllerində böyük ideoloqlarımız, ədəbi-bəddi fikir sahiblərimiz və müteffekkər ziyanlarımız dinin əsas vəzifəsindən uzaqlaşaraq ideya-siyasi yön almaması üçün məşhur üçlüyün - "Türkçülük, islamçılıq, müasirlik" - vəhdətini orientir kimi təklif edirdilər.

Ölkəmizin 1995-ci ildə qəbul edilmiş Konstitusiyasında kvazidini təlimlərin dinin həqiqi nüfuzundan istifadə edərək siyasetə müdaxile etməsinin qarışı hüquqi yolla alınmışdır. Konsti-

Tarixi, milli, mədəni və dini bazisli konsepsiya

Ulu öndər Heydər Əliyev milli və ümumbəşəri dəyərlərin vəhdətində nail olmağa çalışdığı ideologiyamızın mükəmməl elmi konsepsiyasının yaradılması və həyata keçirilməsi sahəsində xüsusi əzmkarlıq göstərmişdir

“

Milli ideologiyamızın ən mühüm istiqamətlərindən və komponentlərindən biri dövlətcilikdir. Dövlətciliyin əsas qayəsi isə Azərbaycanın müstəqilliyini, ərazi bütövlüyünü qoruyub saxlamaq, hər bir vətəndaşın güclü vətənpərvərlik, vətənə sevgi hissəsi ilə yaşaması, hüquqi və siyasi şüurun yüksəldilməsi, iqtisadi təsəkküriün formalasdırılmasıdır.

”

lərində, böyük ictimai təbəddülətlər dövründə, imperiya buxovlarından azad olub yenice müstəqillik əldə edən xalqda milli hissə aktivləşsə də, zərər cəlb olunduğu mührəbi təessüflər olsun ki, onun milli ideya kimi formalasmasına imkan vermirdi. Bu işdə katalizator rolu oynayan xarici amiller isə milli-mənəvi dəyərlərin tərkib hissəsi olan din faktorundan mənipulyasiya üçün məharətə istifadə edirdilər.

Sovet dövründə dinin inkar olunması, ateizm inçəsliyin təbliği insanların mənəviyyatında çıraqlaşmaya səbəb olan bir boşluq yaratmışdı. Cəmiyyət miqyasında mükemmel ideoloji sistem, mənəvi aləmdəki boşluğu doldurmaq üçün dini evədə bileyək layiqli alternativ də tapılmalıdır. Həmin illərdən ölkənin illərdə həqiqi dindən keçirən təqiqətçilik, ayincılık, mövhümətçilik, fanatizm, xurafat və digər psevdodini məzəmənlər təlimlər hiss olundurdu. Kommunist ideologiyası isə ictimai realliga çevrili bilməyib, insanların həqiqi istək və arzuları ilə ziddiyət təşkil etdiyindən onu yaşıtmak üçün icbari metodları əl atıldı. Bu səbəbdən də kommunist ideologiyasının təhlükə imtiha, keçmiş müttefiq respublikaların müstəqillik qazanmasından sonra "dincilik", "millətçilik", "qərbçilik", hətta "alverçilik" belə ideologiyada yer tutmaq iddiasında oldu. Həmin məqamda yənə də ulu öndər Heydər Əliyev öz çıraqlarında uzaqqorənlikle bildiridi ki, ideologiyada yə də milli spesifikasi mərkəzi yer tutma bilməz. O, ayrıca fərdlərin ruhu, mənəviyyati haqqında təlim, ideyalar sistemi deyil. Ideologiya cəmiyyətin siyasi təşkili, optimal siyasi-iqtisadi struktur və ictimai heyatda mədəni-mənəvi meyarlar haqqında təlim, ideyalar sistemidir. Buna görə də dövlət siyaseti, hüquq normaları, qanun məcəlləleri, bi-sözə, cəmiyyətin inkişaf strategiyası hazırlanarkən insanların mənəvi ideali və əqidəsi ilə uzaqlaşması, dini və milli hissə ilə ahəngdarlıq nəzərə alınır.

Öz milli-mənəvi, dini dəyərlərimizlə, adət-ənənələrimizlə fərəx edən, dinin mənəviyyatda rolunun artmasını ölkəməzin inkişaf strategiyasının mühüm istiqamətlərindən biri hesab edən Ulu Öndər demisidir. "Hər xalqın öz adət-ənənəsi var, öz milli-mənəvi və dini dəyərləri var... Həq vaxt inamımızdan, dinimizdən uzaqlaşmayacaq və bu mənəvi mənbələrimizdən istifadə edərək gələcəyimizi quracaq".

tusiyada təsbit olunmuşdur ki, din ilə dövlət bir-birindən ayrıdır. Dinin əsl məramı fanatizmdən, xurafatlılıqdan, mövhumətçiliqden və digər psevdodini təlimlərdən uzaq olmaqla insanların fərdi mənəviyyatını ülvü duygularla zənginləşdirəkdir. Əks halda, yəni digər təsisatlarla meşğul olduqda diniñdən gixir və insanların mənəvi dünyası yeni nəyəsə möhtac qalır. Məsələn: öten əsrde komunist ideologiyasında olduğu kimi. Bunlar təsdiq edir ki, din insanın milli şüurunda, ictimai psixologiyasında mühüm yer tutur. Lakin onun feal siyasi və ideoloji mövqeyi yolverilməzdır, cümlə kimi hər şey qədərində olunda gözəldir. Dahi Azərbaycan şairi və müteffekkiri N.Gəncəvi demişən:

*Birinci saflığlı varsa da suda
Artıq içləndə dərəd verir o da*

Ümumiyətən götürdükde, dinin aktiv ideoloji rolü, əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, siyasetə və dövlət işlərinə feal müdaxiləsi hələ tarixən təsir edir. Məhz bu səbəbdən də Qərb politoloqları öz dinlərinin ideologiyaya çevriləşməsindən fikri yayındırmak üçün "islam fundamentalizmi", "islam təhlükəsi", "islamofob" kimi kvazianlayışları leksikonlara getiriblər. Əslində, Avropa Birliyi də daxil olmaqla bir çox beynəlxalq təşkilatlar dini təsəssübkeşlik əsasında yaradılan dini klublardan başqa bir şey deyil.

Dini təssəsbəkəşliyin iqtisadi maraqlarla kompensasiyası

XX əsrin sonlarında zərər cəlb edildiyimiz məhərəbdə çox acılar yaşadıq. Həmin illərdə Ümummilli Liderin beynəlxalq siyaset müstəvisində atlığı hər bir addım Azərbaycan haqqında da həqiqətləri dünənya qatdırmaqla, onu büyük ölkələrin iqtisadi maraqları dairəsinə daxil etmek, iri məbləğdə sərmayələrin ölkə iqtisadiyyatına cəlb olmasına nail olmaqdır. Bu yolda en böyük engellerdən biri məhz böyük dövlətlərin kor-korane ermənipərestliyi ilə iqtisadi maraqların müstəvisindən yayılmışdır. Güclü məntiq, qeyri-adı intuisiya, rasional düşüncə sahibi, cətin mümkin olan qeyri-mümkin olandan, kiçik maraqları böyük maraqlardan fərqləndirmək bacarığına malik Heydər Əliyev bu işin öhdəsindən